

**“TARIXI MUHOJIRON” ASARIDA NODIRABEGIM SIYMOSI VA
TASVIRI**

*O‘zR FA Alisher Navoiy nomidagi
Davlat adabiyot muzeyi tadqiqotchisi
Nurutdinova Malikaxon Sharabovna
malika122yun@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Nodira shaxsi va ijodi haqida zamondoshi, benazir ijodkor Dilshod Barno asaridan ma’lumotlar olamiz. Baralla “She’riyat tojini kiygan podshoh” deya ta’rif bergan Dilshod Barnoning o’zi kim?.. Tarix sahnidagi roli qanday? Dilshod Barno o’z davrining ziyoli bir vakilasi bo’lishi barobarida Qo‘qon hukmdori Umarxondan qattiq jabr ko‘rgan xonning ashaddiy tanqidchisi ekanligini guvohi bo‘lamiz. Maqolada Dilshod Barnoning “Tarixi muhojiron” asaridagi Nodirabegim ijodiga bog‘liq qarashlari, shoira to‘g‘risidagi qimmatli fikrlari bilan tanishasiz.

Kalit so‘zlar: mumtoz, Qo‘qon, O‘ratepa, Kalla Minora, Mahram, dasht, muhojir, tarix, taqdir, shajara, inju, judolik.

Аннотация: В этой статье мы узнаем о личности и творчестве Надиры из творчества ее современника, выдающегося художника Дильшода Барно. Кто такой Дильшод Барно, которого назвал «королем в короне поэзии», и какова его роль в истории? Дильшад Барно был интеллектуальным представителем своего времени и был яростным критиком хана, сильно пострадавшего от правителя Коканда Умархана. Это хорошо видно по его произведениям - историческим трудам. Одним из таких произведений является его «История иммигрантов».

Ключевые слова: мумтоз, Коканд, Уратепа, Калла Минора, степь, мухаджир, история, судьба, генеалогическое дерево, жемчужина, разделение.

Abstract: In this article, we will learn about Nadira's personality and work from the work of her contemporary, outstanding artist Dilshod Barno. Who is Dilshod Barno, whom. Drum described as "the king wearing the crown of poetry"? What is his role in history? We can see that Dilshad Barno was an intellectual representative of his time, but he was a fierce critic of the khan, who suffered greatly from the ruler of Kokand, Umar Khan. In the article, you will get acquainted with Dilshod Barno's views on the work of Nodirabegim in the work "History of Immigrants", valuable thoughts about the poetess.

Key words: mumtoz, Kokan, Oratepa, Kalla Minora, steppe, muhajir, history, destiny, family tree, pearl, divorce.

Tong mahal chiqdi haramdin turfa moh,

She'riyat tojini kiygan podshoh.

-Kim?-dedim,-Nodira -dedilar ani,

Yonida Vaysiy turur olampanoh.

Har biri ming shoira o'rnidadur,

Ikavi birla to'lur har borgoh.

(“Tarixi muhojiron” Dilshod Barno)

Nodira shaxsi va ijodi haqida zamondoshi, benazir ijodkor Dilshod Barnodan boshqa bu kabi samimiy fikrlarni hech kim aytmagan bo'lsa kerak. Baralla “She'riyat tojini kiygan podshoh” deya ta'rif bergan Dilshod Barnoning o'zi kim?.. Tarix sahnidagi roli qanday? Dilshod Barno o'z davrining ziyoli bir vakilasi bo'lishi barobarida Qo'qon hukmdori Umarxondan qattiq jabr ko'rgan xonning ashaddiy tanqidchisi edi. Buni uning ijodi – tarixiy asarlaridan yaqqol bilish mumkin. Ana shunday asarlaridan biri uning “Tarixi muhojiron” asaridir. Shu o'rinda M. Qodirovaning “XIX asr o'zbek shoiralari ijodida inson va xalq taqdiri” asarini eslab o'tsak. Bu asarni o'qib, ko'p ma'lumotlarga ega bo'lamiz. Undagi aynan Dilshod Barnoning “Tarixi muhojiron” asari bu haqda mulohaza yuritishga turtki

beradi. Bizni qiziqtirgan Dilshod Barno va uning Nodirabegim ijodiga bo'lgan munosabati xususida shu asarning o'zida talaygina ma'lumotlar bor. Avval aytib o'tganimizdek Dilshodning "Tarixi muhojiron" asarida ko'p voqealar reallikka qurilgan. O'sha davrdagi O'ratepa haqida yaratilgan tarix va tazkiralalar, masalan: "Tazkirai islomiya", "Tazkirayi muhoriba", "Tazkirai Istravshan" kabi boshqa kitoblardan farqli ravishda shoiraning o'z ko'zi bilan ko'rgan va boshidan kechirgan voqealar tasvirlangan.¹

"Tarixi muhojiron" 1232-hijriy yili Qo'qon hukmdori Umarxonning O'ratepa ustiga yurishi va bu yurishning fojeali oqibatlarini hikoya qilish asosida yaratilgan. Shoira o'quvchining diqqatini mahorat bilan jalb qila olgan. "Tarixi muhojiron"da keltirilishicha shoira xon Umarxon bilan uchrashuvi haqida keskin fikrlar bildiradi. Dilshodning shoiralik qobiliyatidan xabar topgan xon xontaxta ustidan bir anorni olib shuni tasvirlab she'r aytishini so'raydi:

Bu tuban falak gumbazi ostida,

Ichi to'la hammani g'amli ko'rdim.

Harirdan yuzlariga parda tortilgan,

Yuragi qon, ko'zlarini namli ko'rdim.

Umarxon hukmining zulmi tagida,

Har bir nozaninning yuragini chok ko'rdim.

Bu uchrashuvda Dilshod xonga nisbatan nafratini namoyish qiladi. Javobning keskinligi albatta xonga yoqmaydi, uni zindonband qilishini aytadi. Ammo o'ratepalik bo'lgan xon xizmatchisi Dilshodga shafqat qiladi. Uni o'rdadan chiqarib yuboradi. Shu tariqa Dilshod omon qoladi. Dilshod bo'lib o'tgan voqealarga ham tarixchi, ham yozuvchi nazari bilan qaraydi. U o'zining taqdirida minglab o'ratepalik qiz-juvonlar taqdirini ko'radi.

¹ "XIX asr o'zbek shoiralari ijodida inson va xalq taqdiri" Mahbuba Qodirova monografiyasi Toshkent. O'zSSR "Fan" nashriyoti 1977-yil 186 bet. 96-bet

“Tarixi muhojiron”da Qo‘qon va O‘ratepaning XIX asr adabiy hayoti va uning dilkash odamlari, xususan, shoirlari haqida ham diqqatga loyiq ma’lumotlar bor.² Dilshod Qo‘qonda yashab ijod etgan 12 shoir va 12 shoirlar bo‘lganligini bayon etadi. Muntazir, Gulxaniy, Maxzaniy, Uvaysiy, Sadoiy Nuriy, Nodira, Mahzuna, Bahriniso, Mehinbonu, Anbar otin va boshqalar. Uning 91 ta o‘zbekcha va 51 ta tojikcha she’ri “Tarixi muhojiron” (“Muhojirlar tarixi) badiiy-tarixiy asarining o‘zbekcha va tojikcha 3 qo‘lyozma nusxasi (“Tazkirai Barno”, “Sabot al-bashar maa tarixi muhojiron”, “Inson matonati va muhojirlar tarixi”, “Muntaxab al-ash’ori Barno”, “Barnoning tanlangan she’rlari” bizgacha yetib kelgan. Bularda o‘zaro urushlar, xalqning turmush sharoiti va boshqa ijtimoiy-siyosiy voqealar o‘z ifodasini topgan.³

Dilshod Barnoga Nodira bilan yuz ko‘rishish nasib etmagan bo‘lsa ham Nodira ijodi bilan tanish bo‘lgan.(O‘rdadan chiqqach, ikki yil keyin fahm etdimki, u yerda Farg‘ona mulkining malikasi, she’riyat va tarona shavq-zavqining sohibasi, ya’ni davr Nodirasi va Zamonaning mashhur shoirasi hayot ekanlar, ko‘rishga harakat qildim, ammo muyassar bo‘lmadi) - deb eslaydi. Dilshod Nodira siymosini xayolan tasavvur etib, unga maxsus g‘azal yozadi:

Tong mahal chiqdi haramdin turfa moh,

She’riyat tojini kiygan podshoh.

-Kim?-dedim,-Nodira -dedilar ani,

Yonida Vaysiy turur olampanoh.

Har biri ming shoira o‘rnidadur,

Ikavi birla to‘lur har borgoh.

Dilshod Nodirani ta’riflashda yangicha tasvirlar qidiradi:

² “XIX asr o‘zbek shoirlari ijodida inson va xalq taqdiri” Mahbuba Qodirova monografiyasi Toshkent. O‘zSSR “Fan” nashriyoti 1977-yil 186 bet. 100-bet

³ O‘zbekistonning ma’rifatparvar ayollari. I-jild O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi “Fan” nashriyoti davlat korxonasi Toshkent – 2021.32-bet

Nodira falakning oyi, jahonning intizomi,

Malaklar shohiyu Mulku Makoni edi.

Ilm, adab, nazm osmonida,

Nur sochuvchi yulduz edi.

Navoiy shoirlar davrasining olimi,

Nodira uning g'azalxon oshig'i edi.

Dilshod ijodidan shuni anglash kerakki, o'sha davrda yashagan shoirlar, olim va fuzalolar faoliyatiga ham ko'p jihatidan to'g'ri baho bera olgan.

O'zining she'larida barcha boshidan o'tkazgan qiyinchiliklarini ifoda etadi. Dilshodning tojik tilida **“Inqiroz”** nomli radifli g'azalida Nodiraning o'g'li Muhammad Alixonga murojaat qilib, uni g'ofillik, mag'rurlikka muhtaloo bo'lib, mamlakat, xalq ahvolini o'ylamasdan ish tutayotganidan qattiq ranjiydi quyidagi misralarda o'z qarashlarini ifoda etadi:

Ey amir, kibr-u havo keltirg'usidur inqiroz,

Fisq-u g'aflat doimo keltirg'usidur inqiroz.

Tingla ona so'zini bemanilikni tark qil,

Shohga jabr-u jafo keltirg'usidur inqiroz.

Shul jahon Nodiradek mushfiq ona qaydadur,

Zulmni ko'rma ravo, keltirg'usidur inqiroz.

Nodirai jahonga oxshagan ona qayerda, onangni nasihatlariga quloq tut, mag'rurlik, beparvolik, qonxo'rlik mamlakatni ham xarob qiladi- qabilidagi hayot falsafasi bilan hushyorlikka chaqiradi. Dilshod 80 yil Qo'qonda o'zbeklar orasida yashadi. Ijodida ikki xalqni birday sevib tarannum etdi.

Xulosa qilib aytganimizda, insoniyatning ijtimoiy-tarixiy rivojlanishi jarayonida ma'naviy madaniyatga nisbatan vujudga kelgan ehtiyojlari bo'ladi: bu

ehtiyojlar esa ommaning ilmiy, badiiy, madaniy, adob-axloq, huquq va shu singarilarini o'z ichiga oladi. Dilshod Barno o'z asari bilan shunday ehtiyojga javob bergan. Insonning ma'naviy ehtiyoji ijtimoiy zaruriy xarakterdagi va idrok qilingan ehtiyojlardir. Dilshod Barnoning achchiq taqdiri bayoni bo'lib ko'ringan "Tarixi muhojiron"da O'rta Osiyo xalqlarining ijtimoiy ong tarixida peshqadam shaxs sifatida tanildi.⁴

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "XIX asr o'zbek shoiralari ijodida inson va xalq taqdiri" Mahbuba Qodirova monografiyasi Toshkent. O'zSSR "Fan" nashriyoti 1977-yil 186 bet.
2. O'zbekistonning ma'rifatparvar ayollari. I-jild O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi "Fan" nashriyoti davlat korxonasi Toshkent – 2021.32-bet
3. Dilshod Tanlangan asarlar 12-bet
4. Otabek Jo'raboyev Mumtoz adabiyotida mug'anniynoma:risola \O. Jo'raboyev.- Toshkent, "Tamaddum" nashriyoti, 2016.-40b.
5. O. Jo'raboyev. Ardoqli dastxatlar // "Tafakkur" jurnali. 2012. №4.
6. Xo'qand tarixi va uning adabiyoti: (materiallar va xotiralar) / Po'latjon Qayumov;nashrga tayyorlovchi A.Qayumov; mas'ul muharir va so'zboshi muallifi O. Jo'raboyev.-T.: Tamaddum, 2011.-380 bet.

⁴ "XIX asr o'zbek shoiralari ijodida inson va xalq taqdiri" Mahbuba Qodirova monografiyasi Toshkent. O'zSSR "Fan" nashriyoti 1977-yil 186 bet.106-betda